

FINANCIËLE AUDIT

Financiële audit

IGNACE DE BEELDE

ACADEMIA
PRESS

© Academia Press
P. Van Duyseplein 8
9000 Gent
Tel. 09 233 80 88   Fax 09 233 14 09

Uitgeverij Academia Press maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediativisie van Uitgeverij Lannoo nv.

De Beelde, I.
Financiële audit
Gent, Academia Press, 2014, X + 264 p.

Vormgeving & zetwerk: Press Point.be, tel. 09/362 52 50

ISBN 978 90 382 2397 1
D/2014/4804/203
NUR 786

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd en/of vermenigvuldigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De auteurs en de uitgever hebben geprobeerd alle rechthebbenden op illustraties te contacteren. Personen die zich alsnog in hun rechten voelen geschaad gelieve contact op te nemen met de uitgever.

INHOUD

Woord vooraf	IX
HOOFDSTUK 1 Begripsafbakening	1
1.1 HISTORISCHE SCHETS: EVOLUERENDE VERANTWOORDELIJKHEDEN	1
1.2 DEFINITIE	2
1.3 SOORTEN AUDITS	5
1.3.1 Externe of financiële audit	5
1.3.2 Interne audit	5
1.3.3 Operationele audit	7
1.3.4 Overeenstemmingsaudit	8
1.3.5 Overheidsauditing	8
1.4 NOODZAAK VAN ONAFHANKELIJKE CONTROLE	9
1.4.1 De toegevoegde waarde van zekerheidsverschaffing	10
1.4.2 Agency-theorie	11
HOOFDSTUK 2 Institutionele aspecten van de externe audit in België	13
2.1 HISTORISCHE ONTWIKKELING INZAKE RAPPORTERING EN CONTROLE	13
2.1.1 Boekhoudrechtelijke bepalingen	13
2.1.2 Vennootschapsrechtelijke bepalingen	14
2.1.3 Evaluatie van deze bepalingen	15
2.2 DE ONTWIKKELING VAN HET BEROEP	16
2.2.1 De creatie van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren	16
2.2.2 De wet van 21 februari 1985	16
2.2.3 De hervorming van het beroep in 2007	17
2.3 HET WETTELIJK KADER VAN DE CONTROLE-OPDRACHTEN	19
2.3.1 Europese richtlijnen	19
2.3.1.1 <i>Invloed van de Vierde Europese Richtlijn</i>	19
2.3.1.2 <i>Invloed van de Achtste Europese Richtlijn</i>	19
2.3.2 De opdracht als commissaris	21
2.3.2.1 <i>Algemene omschrijving</i>	21
2.3.2.2 <i>Welke vennootschappen dienen een commissaris te benoemen?</i>	22
2.3.2.3 <i>Aan welke voorwaarden dient de commissaris te voldoen?</i>	23
2.3.2.4 <i>Bezoldiging van de commissaris</i>	25
2.3.2.5 <i>Benoeming en ontslag van de commissaris</i>	26
2.3.2.6 <i>Controlemiddelen waarover de revisor beschikt</i>	27
2.3.2.7 <i>Opdracht van de commissaris</i>	27
2.3.2.8 <i>Controle van de geconsolideerde jaarrekening</i>	29
2.3.2.9 <i>Controle in vennootschappen waar een ondernemingsraad werd opgericht</i>	30

II Financiële audit

2.3.3	Andere vennootschapsrechtelijke opdrachten	33
2.3.3.1	<i>Controle van inbrengen in natura</i>	33
2.3.3.2	<i>Controle van quasi inbrengen</i>	34
2.3.3.3	<i>Procedure bij kapitaalverhoging met uitgifte van aandelen beneden de fractiewaarde van de oude aandelen</i>	34
2.3.3.4	<i>Procedure bij kapitaalverhoging met beperking van voorkeurrecht</i>	35
2.3.3.5	<i>Verslag bij wijziging van het doel van de vennootschap</i>	35
2.3.3.6	<i>Verslag bij uitkering van een interimdividend</i>	36
2.3.3.7	<i>Verslag bij conversie van obligaties en inschrijving op aandelen</i>	36
2.3.3.8	<i>Verslag bij omzetting van vennootschappen</i>	36
2.3.3.9	<i>Verslag bij persoonlijke of tegenstrijdige belangen</i>	36
2.3.3.10	<i>Verslag bij fusie en splitsing van vennootschappen</i>	39
2.3.3.11	<i>Verslag bij ontbinding van vennootschappen</i>	39
2.3.4	Controle-opdrachten krachtens andere wetten	40
2.4	DE ORGANISATIE VAN HET BEROEP IN BELGIË	41
2.4.1	Het Instituut van de bedrijfsrevisoren	41
2.4.1.1	<i>De titel van bedrijfsrevisor</i>	41
2.4.1.2	<i>Rechten en plichten van de bedrijfsrevisoren</i>	42
2.4.1.3	<i>Beheer en werking van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren</i>	50
2.4.1.4	<i>Toegang tot het beroep</i>	51
2.4.1.5	<i>Rol van het IBR in de taakuitoefening van de revisoren</i>	61
2.4.1.6	<i>Tuchtinstanties</i>	65
2.4.2	Het stelsel van publiek toezicht	69
2.4.2.1	<i>Kamer van Verwijzing en instaatstelling</i>	70
2.4.2.2	<i>De Hoge Raad voor de Economische Beroepen</i>	72
2.4.2.3	<i>Het Advies- en controlecomité op de onafhankelijkheid van de commissaris</i>	75
2.4.3	Recente ontwikkelingen	76
	HOOFDSTUK 3 Doelstellingen van de externe audit	79
3.1	De ontwikkeling van algemene auditdoelstellingen	83
3.1.1	Beweringen ('assertions') van de ondernemingsleiding m.b.t. de jaarrekening	83
3.1.1.1	<i>Beweringen inzake transactiestromen en gebeurtenissen die zich voordeden tijdens de gecontroleerde periode</i>	84
3.1.1.2	<i>Beweringen over rekeningsaldi op het einde van de periode</i>	84
3.1.1.3	<i>Beweringen inzake presentatie en openbaarmaking</i>	85
3.1.2	Algemene doelstellingen van de bedrijfsrevisor	86
3.1.2.1	<i>Algemene beweringen inzake transactiestromen en gebeurtenissen die zich voordeden tijdens de gecontroleerde periode</i>	86
3.1.2.2	<i>Beweringen over rekeningsaldi op het einde van de periode</i>	87
3.1.2.3	<i>Beweringen inzake presentatie en openbaarmaking</i>	87
3.1.3	Vertaling van algemene naar concrete doelstellingen	88
3.2	Bewijskrachtig materiaal	88
3.3	Controleprocedures	90
3.3.1	Fysisch onderzoek	90
3.3.2	Onderzoek van boeken en verantwoordingsstukken	91
3.3.3	Rekenkundig nazicht	92

3.3.4	Observatie	92
3.3.5	Bevestiging van informatie door derden	92
3.3.6	Bevestiging van informatie door de klant	93
3.3.7	Cijferanalyse	94
3.4	Relatie tussen auditdoelstellingen, bewijsmateriaal en controlemiddelen	94
3.5	TYPES AUDIT-TESTEN	96
3.5.1	Testen van het interne beheersingssysteem of systeemgerichte controles	96
3.5.2	Gegevensgerichte controles ('substantive testing')	97
3.5.3	Dual-purpose testen	98
3.6	GLOBALE STRUCTUUR VAN DE CONTROLECYCLUS	98
3.7	WERKPAPIEREN	101
 HOOFDSTUK 4 Controlerisico en materialiteit		109
4.1	DE COMPONENTEN VAN CONTROLERISICO ('AUDIT RISK')	109
4.2	KWANTIFICEREN VAN CONTROLERISICO	110
4.3	MATERIALITEIT	113
4.3.1	Bepaling van de algemene materialiteitsgrens	115
4.3.2	Vertaling van de algemene materialiteitsgrens naar onderdelen van de jaarrekening	117
4.3.3	Schatting van de fout en vergelijking	117
 HOOFDSTUK 5		119
Auditplanning en cijferanalyses		119
5.1	VOORBEREIDENDE ACTIVITEITEN	119
5.1.1	Verwerven van basiskennis van de onderneming	121
5.1.2	Verwerven van informatie over wettelijke verplichtingen	122
5.2	HET OPMAKEN VAN EEN OPDRACHTAANVAARDINGSBRIEF	123
5.3	BEPALING VAN MATERIALITEITSGRENZEN EN CONTROLERISICO	125
5.3.1	Evaluatie van het inherent risico	125
5.3.1.1	<i>Identificatie van risicogebieden</i>	125
5.3.1.2	<i>Informatie over de economische toestand</i>	126
5.3.1.3	<i>Informatie over de toestand in de sector</i>	126
5.3.1.4	<i>Informatie over de ondernemingsactiviteit</i>	127
5.3.1.5	<i>Inherent risico op detailniveau</i>	127
5.3.1.6	<i>Specifieke aandachtspunten</i>	127
5.3.2	Cijferanalyse	129
5.4	ONTWIKKELING VAN HET GLOBALE AUDITPLAN	131
5.4.1	Gebruik maken van het werk van een andere auditor	132
5.4.2	Gebruik maken van het werk van een deskundige of een intern auditor	133
5.4.2.1	<i>Werk van een deskundige</i>	133
5.4.2.2	<i>Interne afdeling</i>	134
5.5	VERWERVEN VAN BEGRIP INZAKE DE STRUCTUUR VAN DE INTERNE BEHEERSING	135

HOOFDSTUK 6	Statistische steekproeven	137
6.1	STATISTISCHE STEEKPROEVEN VOOR HET TESTEN VAN INTERNE CONTROLE	138
6.1.1	Attributes sampling	139
6.1.1.1	<i>Berekening van de steekproefgrootte</i>	139
6.1.1.2	<i>Voorbeeld</i>	139
6.1.1.3	<i>Selectie van de steekproefelementen</i>	141
6.1.1.4	<i>Onderzoek van de steekproefelementen</i>	142
6.1.1.5	<i>Evalueren van de steekproefresultaten</i>	143
6.1.1.6	<i>Kwantificatie van intern beheersingsrisico</i>	144
6.2	HET GEBRUIK VAN STATISTISCHE STEEKPROEVEN BIJ SUBSTANTIEVE TESTEN	145
6.2.1	Variables sampling	145
6.2.1.1	<i>Mean per Unit</i>	146
6.2.1.2	<i>Difference estimation</i>	150
6.2.2	PPS Sampling	153
HOOFDSTUK 7	Het onderzoek van de interne beheersingsstructuur	159
7.1	CONTROLE-OMGEVING	161
7.1.1	Integriteit en ethische waarden	161
7.1.2	Managementstijl	162
7.1.3	Organisatorische uitbouw	162
7.1.4	Beschikbaarheid van informatie omtrent autorisatie	162
7.1.5	Personeelsbeleid	163
7.1.6	Auditcomité	163
7.1.7	Interne audit	163
7.1.8	Externe invloeden	164
7.2	EVALUATIE VAN RISICO'S	164
7.2.1	Doelstellingen	164
7.2.2	Risico	165
7.3	INTERNE BEHEERSINGSMATREGELEN	165
7.3.1	Bekwaam personeel	166
7.3.2	Procedurehandelingen	166
7.3.3	Budgettering en performantie-analyse	166
7.3.4	Bewaking van activa	166
7.3.5	Functiesplitsing	167
7.4	INFORMATIE EN COMMUNICATIE	167
7.4.1	Rekeningstelsel	168
7.4.2	Boekhoudhandleidingen	169
7.4.3	Standaardboekingen	169
7.4.4	Documentatie	169
7.4.5	Nazicht van transacties	169
7.4.6	Verwerkingsproces	169

7.5	BEWAKING	170
7.6	INHERENTE BEPERKINGEN INZAKE INTERNE CONTROLE	171
7.6.1	Kosteneffectief	171
7.6.2	Collusie	171
7.6.3	Managementfraude	171
7.6.4	Tijdelijk buiten werking zijn van het systeem	172
7.6.5	Niet aangepast zijn aan wijzigingen in de omgeving	172
7.7	INTERNE BEHEERSING IN EEN KLEINE ONDERNEMING	172
7.8	DE INSCHATTING VAN HET INTERN BEHEERSINGSRISICO	173
7.8.1	Verwerven van inzicht in het interne beheersingssysteem	174
7.8.2	Documentatie	175
7.8.2.1	<i>Interne beheersing - vragenlijsten</i>	175
7.8.2.2	<i>Interne beheersing - beschrijvingen</i>	176
7.8.2.3	<i>Stroomschemas</i>	176
7.8.3	Verder onderzoek naar interne controle	178
7.8.3.1	<i>'Walk-through' testen</i>	179
7.8.3.2	<i>Observatie</i>	179
7.8.3.3	<i>Onderzoek van verantwoordingsstukken</i>	179
7.8.4	Inschatting intern beheersingsrisico	180
7.8.5	Planning substantieve testen	180
7.8.5.1	<i>Kwalitatieve benadering</i>	180
7.8.5.2	<i>Kwantitatieve benadering</i>	180
7.9	DE INVLOED VAN ELEKTRONISCHE GEGEVENSVERWERKING OP DE EVALUATIE VAN INTERNE CONTROLE	181
7.9.1	Types gegevensverwerkende systemen	182
7.9.1.1	<i>Verwerkingssystemen</i>	182
7.9.1.2	<i>Bestanden</i>	182
7.9.1.3	<i>Hardware</i>	182
7.9.2	Specifieke EDP controles	182
7.9.2.1	<i>Algemene controles</i>	183
7.9.2.2	<i>Toepassingscontroles</i>	183
7.9.2.3	<i>Gebruikerscontroles</i>	184
7.9.3	Het testen van EDP - controles	184
7.9.3.1	<i>Begrijpen van het systeem</i>	184
7.9.3.2	<i>Uitvoeren van testen</i>	184
7.9.4	Impact van EDP op het controlerisico	185
HOOFDSTUK 8 Controle van opbrengsten en ontvangsten		187
8.1	ALGEMENE BEPALINGEN	188
8.2	BELANGRIJKSTE RISICO'S	189
8.3	AUDITMETHODOLOGIE	190
8.4	PROCEDURELE ASPECTEN	190
8.4.1	Overzicht van de cyclus	190
8.4.1.1	<i>Gebruikte documenten</i>	191
8.4.1.2	<i>Functies en procedures</i>	192

VI Financiële audit

8.4.1.3	<i>Stroomschema voor deze cyclus</i>	194
8.4.1.4	<i>Invloed van automatisering binnen de verkoopcyclus</i>	194
8.4.2	Controle van de verkopen	194
8.4.2.1	<i>Controletesten</i>	196
8.4.3	Controle van ontvangsten	198
8.5	GEGEVENSGERICHTE OF SUBSTANTIEVE TESTEN: OPBRENGSTEN EN ONTVANGSTEN	199
8.5.1	Substantieve transactietesten	201
8.5.2	Detailtesten van rekeningen en analytische testen	202
8.5.2.1	<i>Voor naamste doelstellingen bij de opbrengstencycclus</i>	202
8.5.2.2	<i>Belangrijkste auditprocedures</i>	203
8.5.2.3	<i>Confirmatie van klanten</i>	204
8.5.2.4	<i>Voor naamste auditdoelstellingen en procedures voor ontvangsten</i>	205
	HOOFDSTUK 9 Controle van kosten en uitgaven	209
9.1	AANKOPEN VAN GROND- EN HULPSTOFFEN, HANDELSGOEDEREN, DIENSTEN EN DIVERSE GOEDEREN	209
9.1.1	Algemene bepalingen	209
9.1.2	Belangrijkste risico's	210
9.1.3	Auditmethodologie	210
9.1.4	Procedurele aspecten	211
9.1.4.1	<i>Overzicht van de cyclus</i>	211
9.1.4.2	<i>Controle van de aanschaffingen</i>	216
9.1.4.3	<i>Controle van betalingen</i>	217
9.1.5	Substantieve of gegevensgerichte auditprocedures m.b.t. handelsschulden	217
9.2	PERSONEELSKOSTEN	218
9.2.1	Algemene bepalingen	218
9.2.2	Belangrijkste risico's	219
9.2.3	Auditmethodologie	219
9.2.4	Procedure aspecten	219
9.2.4.1	<i>Overzicht van de cyclus</i>	219
9.2.5	Gegevensgerichte testen voor personeelskosten	224
9.3	ProductIE EN VOORRADEN	224
9.3.1	Algemene bepalingen	224
9.3.2	Belangrijkste risico's	226
9.3.3	Auditmethodologie	227
9.3.4	Procedure aspecten	228
9.3.4.1	<i>Overzicht van de cyclus</i>	228
9.3.4.2	<i>Controle van het kostprijscalculatiesysteem</i>	232
9.3.5	Gegevensgerichte testen voor voorraden	233

HOOFDSTUK 10 Controle van investeringen en financiering	241
10.1 ONTLENING DOOR DE ONDERNEMING EN TERUGBETALING	241
10.1.1 Algemene bepalingen	241
10.1.2 Materialiteit en controlerisico	243
10.1.3 Auditmethodologie	243
10.1.4 Procedurele aspecten	244
10.1.5 Gegevensgerichte testen	244
10.2 LENINGEN AAN DERDEN EN ONTVANGSTEN	245
10.2.1 Algemene bepalingen	245
10.2.2 Auditmethodologie	246
10.2.3 Procedurele aspecten	246
10.3 VERWERVING EN AFSTOTING VAN VAST ACTIEF	247
10.3.1 Algemene bepalingen	247
10.3.2 Auditmethodologie	249
10.3.3 Procedurele aspecten	251
10.3.4 Gegevensgerichte testen	251
10.4 EIGEN VERMOGEN	253
10.4.1 Algemene bepalingen	253
10.4.2 Auditmethodologie	254
10.4.3 Procedurele aspecten	254
10.5 RESULTATENREKENING	255
10.6 AFWERKING VAN DE CONTROLE	256
HOOFDSTUK 11 Het verslag van de bedrijfsrevisor	259
11.1 DE RAPPORTERING AAN AANDEELHOUDERS EN DERDEN	259
11.1.1 Het mandaat van commissaris	259
11.1.1.1 <i>Inhoud van het verslag</i>	259
11.1.1.2 <i>Openbaarmaking van het verslag</i>	261
11.1.2 De bijzondere opdrachten voorgeschreven door het vennootschappenrecht	262
11.2 DE RAPPORTERING NAAR DE ONDERNEMINGSLEIDING	262
BIJLAGE - Literatuurverwijzingen	264

WOORD VOORAF

Dit boek geeft een globaal overzicht van de praktijk van de financiële audit, in het bijzonder de audit van de jaarrekening, met specifieke aandacht voor de Belgische situatie. Hiertoe wordt uitgegaan van de algemene benadering van een externe controle-opdracht, zoals we ze aantreffen in de internationale auditstandaarden die worden voorgesteld door de International Federation of Accountants. De aspecten van het auditproces die we in deze normering aantreffen, zijn waar nodig aangepast aan onze Belgische context. Reeds in 2010 werd besloten dat België de internationale auditstandaarden (ISA's) zou toepassen op de controle van alle financiële overzichten. Specifiek Belgische elementen die niet geregeld worden binnen de ISA's worden geregeld via de norm van het IBR van 29 maart 2013. De normen inzake de ISA's zijn algemeen van toepassing voor de audit van financiële overzichten voor de boekjaren afgesloten vanaf 15 december 2014.

Inzake de vertaling van terminologie naar het Nederlands wordt in principe gebruik gemaakt van de door het IBR en NIVRA in 2009 opgemaakte lijst van sleutelbegrippen.

De tekst volgt, na een aantal hoofdstukken die betrekking hebben op definiëring, historische ontwikkeling en organisatie van het beroep, de globale structuur van het auditproces. Dit wil zeggen dat in grote lijnen achtereenvolgens aandacht besteed zal worden aan planning, evaluatie van interne beheersing en het uitvoeren van gegevensgerichte controles. Hierbij is gepoogd een zo up to date mogelijk begrippenarsenaal te hanteren.

M.b.t. het gebruik van statistische steekproeven worden enkele technieken geïntroduceerd. Het is niet de bedoeling van dit werk dergelijk technisch onderwerp exhaustief te behandelen. Wel worden een aantal methodes voorgesteld die bruikbaar zijn en die toelaten inzicht te verwerven in de problematiek van het gebruik van steekproeven.

Voor de eigenlijke controlewerkzaamheden is uitgegaan van de grote ondernemingscycli (aankopen, verkopen, investeringen en financiering). Hierbij ligt de klemtoon op een globale benadering, waarbij het opnemen van tabellen met controleprocedures en controleprogramma's verwezen is naar bijlagen. Deze tekst legt de klemtoon op de beschrijving van de cycli, de algemene auditbenadering, de risico's die zich stellen en de controleprocedures en -doelstellingen die in de gegeven situatie meest geëigend zijn, met bespreking van de voor- en nadelen van deze procedures. Deze keuze is ingegeven vanuit het streven een doelgroep aan te spreken die ruimer is dan diegenen die aan het begin staan van een carrière in het bedrijfsrevisoraat.

Dit boek is minder geschikt voor de auditor die vanuit zijn praktijkervaring op zoek is naar gedetailleerde controleprogramma's om specifieke rekeningen te onderzoeken. Er

zijn trouwens een aantal uitgebreide werken aanwezig op de Nederlandstalige markt die aan die doelstelling kunnen voldoen. De doelstelling van dit werk is echter anders, met name aan de lezer inzicht te verschaffen in de werkzaamheden van een externe auditor en de aan de basis van deze activiteiten liggende principes. De auteur hoopt dan ook dat het boek dit inzicht kan verschaffen.

Tot slot kan erop gewezen worden dat de auditor of revisor in dit werk steeds aangeduid wordt met 'hij'. Deze keuze is uitsluitend op praktische overwegingen gebaseerd en betekent geenszins dat de auteur van dit werk van mening zou zijn dat de externe controle van financiële overzichten een bij voorkeur mannelijke activiteit zou zijn. Integendeel, het is een verheugende vaststelling dat sinds enkele jaren ook meer en meer vrouwen hun weg vinden naar het auditberoep.

HOOFDSTUK 1

Begripsafbakening

Externe audit van financiële gegevens is geen recent fenomeen. Als we rekening houden met de langdurige ontwikkeling van de activiteiten die we onder de noemer ‘auditing’ kunnen samenbrengen, dan wekt het ook geen verwondering dat de inhoud van het begrip en de taakomschrijving van de externe auditor in de loop der tijden aan nogal wat wijzigingen onderhevig waren. Enkele krachtlijnen uit deze ontwikkeling worden hieronder geschetst, waarna ingegaan wordt op de definiëring van het begrip en op de belangrijkste verschijningsvormen die auditing momenteel kent.

1.1 HISTORISCHE SCHETS: EVOLUERENDE VERANTWOORDELIJKHEDEN

Auditing is een bijzonder oud fenomeen: er was reeds sprake van auditing zodra zich de behoefte voordeed te onderzoeken in hoeverre veronderstellingen rond economische en andere gebeurtenissen correct waren en in hoeverre derden handelden in overeenstemming met vastgestelde criteria. Gedocumenteerde vormen van audit in deze betekenis treffen we bijvoorbeeld aan in het oude Egypte en Babylonië, waar ambtenaren onafhankelijk van elkaar gebeurtenissen registreerden, waarna beide gegevensbestanden met elkaar vergeleken werden. De praktijk ontwikkelde zich verder in de loop van de Griekse en Romeinse periode, en tijdens de middeleeuwen treffen we in Groot-Britannië reeds vrij gesofisticeerde accounting- en auditsystemen aan.

De grote groei van de onafhankelijke, externe auditfunctie vinden we echter terug tijdens de industriële revolutie. De economische groei en de industrialisatie vereisten de mobilisatie van enorme kapitalen, hetgeen leidde tot de ontwikkeling van vennootschapstypes waarbij de aansprakelijkheid van de vennoten beperkt werd tot hun inbreng en waarbij in veel gevallen een scheiding ontstond tussen eigendom (aandeelhouder-schap) en beheer van de onderneming. In deze context werd de financiële rapportering door de bestuurders van de onderneming een vorm van verantwoording van het door hen gevoerde beleid die de aandeelhouders diende toe te laten zich uit te spreken over de beslissingen en persoon van de bestuurders. Hierbij staat de betrouwbaarheid en correctheid van de financiële rapportering vanzelfsprekend centraal en in de 19de eeuw verschenen in vele landen bepalingen in het vennootschappenrecht die voorzagen in een controle van de cijfers die ter beschikking van de aandeelhouders gesteld werden. Oorspronkelijk werd deze controle uitgevoerd door een of meer aandeelhouders, later werd de functie in een aantal landen toevertrouwd aan een onafhankelijk deskundige,

de accountant. Deze auditors attesteerden niet alleen het relatief foutloze karakter van de jaarrekening, maar hadden ook een verantwoordelijkheid inzake de detectie van fraude.

In de loop van de 20ste eeuw werd fraudedetectie geleidelijk een nevendoelstelling van de controle en kwam de klemtoon geleidelijk te liggen op de 'getrouwheid' van de jaarrekening. Deze evolutie was ongetwijfeld een gevolg van de verder toenemende schaal-grootte van de ondernemingen en de verhoogde complexiteit die hieruit voortvloeide. Tegelijkertijd werden ook de verantwoordelijkheid van de ondernemingsleiding m.b.t. de rapportering verder beklemtoond.

In de meest recente periode zien we dat het fraudeprobleem weer meer aandacht krijgt. Naast de klassieke financiële audit hebben zich intussen nieuwe vormen van 'auditing' ontwikkeld, waarbij de klemtoon geleidelijk verschoven is van het financiële naar het operationele. Deze ruimere vormen van auditing worden besproken in 1.3. Eerst zal echter een definitie van 'auditing' gegeven worden.

1.2 DEFINITIE

'Auditing' wordt in de literatuur op uiteenlopende wijze gedefinieerd. Deze definities verschillen voornamelijk op het vlak van de omvang van het bestreken domein. In deze tekst zal het begrip 'auditing' voornamelijk gehanteerd worden in de zin van 'accountantscontrole'. Accountantscontrole heeft betrekking op de opdracht die externe deskundigen (bedrijfsrevisoren of accountants) uitvoeren wanneer zij de jaarrekening en andere financiële gegevens van een onderneming controleren. Als dusdanig is controleleer nauw gerelateerd aan vakgebieden zoals accounting, recht en organisatieleer. Toch komen in dit hoofdstuk ook ruimere definities aan bod.

De American Accounting Association definieerde in 1973 auditing als

'een systematisch proces waarbij op objectieve wijze bewijsmateriaal verzameld en geëvalueerd wordt m.b.t. veronderstellingen over economische feiten en handelingen, om na te gaan in hoeverre deze veronderstellingen overeenstemmen met vastgestelde criteria; de resultaten van dit onderzoek worden meegedeeld aan geïnteresseerde gebruikers.'

Deze definitie heeft als belangrijkste kenmerken dat ze een bijzonder ruime omschrijving van het begrip geeft en de aandacht trekt op een paar eigenschappen van het controlewerk die de werkzaamheden van de auditor complexer maken.

Vooreerst wordt erop gewezen dat auditing een systematisch proces is. Er worden niet zomaar een aantal willekeurige testen uitgevoerd: elke auditopdracht wordt gekenmerkt door een logische opeenvolging van uiteenlopende testen.

Dergelijke opdracht wordt uitgevoerd op objectieve wijze. Dit omvat twee aspecten. Enerzijds dienen de uitgevoerde controles op dusdanige wijze gedocumenteerd te worden dat een toetsing van de validiteit van de door de auditor uitgesproken conclusies mogelijk is. Anderzijds zouden meerdere auditors, geconfronteerd met hetzelfde bewijsmateriaal, tot dezelfde conclusie moeten komen.

Het eigenlijke auditwerk bestaat uit het verzamelen en evalueren van bewijsmateriaal. Op de aard van dit bewijsmateriaal wordt in hoofdstuk 3 verder ingegaan. De auditor komt op basis van de evaluatie van dit bewijsmateriaal tot een oordeel omtrent het object van zijn onderzoek. In geval van de controle van de jaarrekening zal dit ondermeer de vraag zijn in hoeverre de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderneming.

Het bewijsmateriaal betreft veronderstellingen over economische feiten en handelingen. Inderdaad is een grote mate van subjectiviteit inherent aan het auditproces. Bij de boekhoudkundige registratie zijn subjectieve factoren alom tegenwoordig. Vanuit juridisch oogpunt is er bijv. weinig verschil tussen de aankoop van een machine en de aankoop van een voorraad grondstoffen: in beide gevallen vindt er een eigendomsoverdracht van roerende goederen plaats. Boekhoudkundig zal de behandeling van beide actiefcomponenten verschillen, ondanks - of misschien ten gevolge van - de toepassing van dezelfde boekhoudprincipes. De voorraadaankoop wordt geboekt op een kostenrekening. Indien de voorraad verwerkt en nog gedurende hetzelfde jaar verkocht wordt (dus opbrengsten genereert gedurende het boekjaar) zal de kost van de voorraadaankoop in de jaarrekening ten laste van het resultaat komen. Alleen indien blijkt dat de grondstoffen op het einde van het boekjaar nog in voorraad zijn, zullen zij via de voorraadwijzigingen uit de kostenrekeningen gehaald worden en geactiveerd worden. Voor de machine gaan we anders redeneren: we zullen namelijk veronderstellen dat de machine niet gerealiseerd zal worden, m.a.w. niet bestemd is voor verkoop maar wel voor het creëren van verkoopbare goederen. De machine zal dus gedurende een zekere periode mee opbrengsten genereren. Op basis van het overeenstemmingsprincipe zullen we deze machine dan ook onmiddellijk activeren en elk jaar zullen we een deel van de aanschaffingsprijs ten laste leggen van de resultatenrekening via de afschrijvingen. Om de levensduur van de machine te schatten gaan we uit van hetzij de periode gedurende dewelke we de machine vermoedelijk zullen inschakelen in het productieproces, hetzij de levensduur die we kunnen afleiden uit de technische specificaties. We zullen dan afschrijven op het verschil tussen aanschaffingswaarde en restwaarde. In elk geval is de schatting van de levensduur van de machine (en dus van de periode waarover we afschrijven) gebaseerd op een aantal veronderstellingen: we veronderstellen bijv. dat we de machine gedurende tien jaar zullen gebruiken, en dat de machine gelijkmatig verouderd. We kunnen dan bijv. opteren voor een lineaire afschrijving van tien percent per jaar. Het is duidelijk dat de motivering waarom we de machine boekhoudkundig anders behandelen dan de voorraad gebaseerd werd op een aantal veronderstellingen, onder meer m.b.t. de doel-

stelling van de aankoop en de levensduur ervan. Dit feit compliceert de opdracht van de auditor in belangrijke mate. Aangezien een aantal gegevens hier niet eenduidig vast te stellen zijn, is het mogelijk dat de opstellers van de jaarrekening uitgingen van andere hypothesen dan de auditor, hetgeen kan leiden tot potentiële conflictsituaties.

Gelukkig heeft de auditor in deze context een houvast. Hij moet met name vaststellen in hoeverre de veronderstellingen waarop hierboven werd ingegaan, overeenstemmen met vastgestelde criteria. Deze criteria vinden we in de algemeen aanvaarde boekhoudprincipes. Afhankelijk van de aard van de rapportering en de rapporterende entiteit zijn dit ofwel de regels vervat in de internationale rapporteringsstandaarden, ofwel de lokale boekhoudregels. Op de eerste plaats kunnen we in de Belgische context hierbij verwijzen naar de vennootschapswet en de uitvoeringsbesluiten die ermee verband houden. Vele basisprincipes werden hierin vastgelegd, ondermeer m.b.t. de waardering van actief- en passiefcomponenten. Anderzijds kan er ook verwezen worden naar de concrete toepassing van deze principes in de adviezen van de Commissie voor Boekhoudkundige Normen, in de publicaties van de verschillende beroepsorganisaties en in toonaangevende handboeken inzake boekhouden. De auditor onderzoekt de overeenstemming van de door de ondernemingsleiding gemaakte keuzes met de principes die voorkomen in de vermelde publicaties. Hierbij dient beklemtoond te worden dat de keuze van waarderingsregels e.d. de verantwoordelijkheid van de ondernemingsleiding is, en niet die van de auditor: de revisor zal met name alleen nagaan in hoeverre deze regels in overeenstemming zijn met de wettelijke en andere bepalingen terzake.

Tenslotte dient de auditor het resultaat van zijn onderzoek mee te delen aan geïnteresseerde gebruikers. Inderdaad kan men stellen dat een controle-opdracht weinig relevant is als de vaststellingen van de auditor niet meegedeeld worden aan derden. Deze geïnteresseerde gebruikers kunnen verwijzen naar sterk uiteenlopende personen. In het geval van een interne audit zal de opdrachtgever bijv. de ondernemingsleiding zijn (of het auditcomité, in ondernemingen die daarover beschikken). Voor de opdracht van commissaris zullen de gebruikers op de eerste plaats de aandeelhouders zijn, voor de opdracht bij de ondernemingsraad de leden van die raad en voor opdrachten bij financiële instellingen de aandeelhouders en/of de Autoriteit voor Financiële Diensten en Markten. Een van de belangrijke problemen voor de auditor is dat deze verschillende gebruikers mogelijkwijze verschillende behoeften en uiteenlopende verwachtingen m.b.t. de controle hebben.

Een aantal van de hierboven besproken elementen komt ook voor in andere definities die we terugvinden in de literatuur. Meestal behandelen deze definities een beperkter toepassingsgebied van de controle.

Zo stelt de International Federation of Accountants dat een audit een onafhankelijk onderzoek is van een jaarrekening of hiermee verwante financiële informatie omtrent een entiteit. Deze entiteit kan zowel op winst georiënteerd zijn als een andere doelstelling hebben. Men moet evenmin rekening houden met de omvang of juridische structuur van deze entiteit. Het onderzoek wordt uitgevoerd met de bedoeling een opinie uit te drukken i.v.m. de financiële gegevens.

De IFAC wijst er in haar normen ook op dat de opinie van de auditor niet gezien moet worden als een garantie voor de leefbaarheid van de entiteit, en evenmin als een opinie over de efficiëntie of effectiviteit waarmee de ondernemingsleiding de onderneming bestuurd heeft. In dit boek zal auditing verder voornamelijk in deze zin geïnterpreteerd worden, maar eerst zullen we de voornaamste vormen van audit naast elkaar zetten.

1.3 SOORTEN AUDITS

1.3.1 Externe of financiële audit

De traditionele externe of financiële audit is de controle van de jaarrekening of een andere financiële staat van de onderneming door een onafhankelijke deskundige. In de Belgische context zal dit meestal een bedrijfsrevisor zijn. De doelstelling van deze vorm van controle is het geven van een opinie over de getrouwheid van de jaarrekening. De externe deskundige zal zich normaliter niet uitspreken over het beleid dat gevoerd wordt door de ondernemingsleiding; zijn bekommernis betreft alleen de vraag of ondernemingsbeslissingen correct werden opgenomen in de jaarrekening. Het rapport van de externe auditor is op de eerste plaats bestemd voor de aandeelhouders, maar ook voor kredietverstrekkers of potentiële investeerders en wordt derhalve publiek bekend gemaakt.

1.3.2 Interne audit

Interne audit wordt op uiteenlopende wijze gedefinieerd. Dit is een gevolg van het feit dat in de praktijk uiteenlopende visies bestaan met betrekking tot de opdracht van een interne auditor. Het Institute of Internal Auditors definieert interne audit als een 'independent, objective assurance and consulting activity designed to add value and improve an organization's operations'. Het gaat hier niet om een entiteit die rapporteert naar derden: de dienstverlening wordt gericht naar de ondernemingsleiding. De interne audit onderzoekt en evalueert de adequaatheid en effectiviteit van de interne controle in een onderneming of instelling. Het is vrij duidelijk dat onafhankelijkheid hier op de eerste plaats begrepen moet worden als intellectuele onafhankelijkheid, aangezien interne auditors werknemers zijn van de onderneming die gecontroleerd wordt. Belangrijk is ook dat het auditwerk niet beperkt wordt en dat de plaats van de interne auditafdeling in het organogram van de onderneming een objectieve werking mogelijk maakt.

Interne audit is grotendeels ontstaan vanuit een onvrede met de externe audit. Enerzijds vonden ondernemingen dat men nood had aan een snellere controle van gerapporteerde cijfers, anderzijds wou men binnen een aantal bedrijven specialisten inschakelen in de strijd tegen fraude. Oorspronkelijk lag dan ook de nadruk op financiële en boekhoudkundige gegevens, en kon de interne auditor beschouwd worden als een verlengstuk van de externe auditor. In deze situatie is geleidelijk verandering gekomen. In de Verenigde Staten, waar het interne audit-beroep ontstaan is, ging de Securities and Exchange Commission in de loop van de eerste helft van deze eeuw meer eisen stellen aan het interne controlesysteem van beursgenoteerde ondernemingen. Dit bracht een verschuiving van de activiteiten van interne auditors met zich mee, hetgeen er uiteindelijk toe leidde dat interne auditors meer aandacht gingen hebben voor het operationeel beleid en procedures. Een belangrijk voorbeeld hierbij was de Amerikaanse defensie-industrie, waar veel rapporten niet zozeer in monetaire termen werden opgemaakt, maar ook aandacht besteedden aan voorraadbreuken, het opvolgen van de planning en dergelijke.

Voor de werking van de interne auditafdeling is de positionering in het bedrijf van groot belang. Algemeen kan men stellen dat de interne auditafdeling zo hoog mogelijk gepositioneerd dient te worden: een staffunctie bij de hoogste ondernemingsleiding geeft meer garanties inzake onafhankelijkheid en aard van de opdracht dan een positie waarbij de interne auditor dient te rapporteren naar de financiële directie. In beursgenoteerde bedrijven functioneert een auditcomité, een orgaan dat opgericht wordt binnen de raad van bestuur en dat dient te bestaan uit bestuurders die onafhankelijk staan tegenover de ondernemingsleiding. Indien dit orgaan inderdaad onafhankelijk staat van het management van de onderneming, is het aangewezen de interne auditor aan dit auditcomité te laten rapporteren.

Van belang is ook dat de verantwoordelijkheden en rechten van de interne auditor vastgelegd worden in een audit charter. Dit document kan ondermeer vastleggen welke de doelstellingen van de interne audit zijn, over welke controlemiddelen zij beschikken en wat hun relatie tot andere ondernemingsentiteiten inhoudt. Ook de relatie met de externe auditor kan hierbij betrokken worden. Het is immers vrij duidelijk dat ondanks de verschillende oriëntatie van interne en externe audit, een goede samenwerking en eventueel zelfs taakverdeling tussen beide in het voordeel van de onderneming is. Beide beroepsgroepen hebben trouwens normen die de onderlinge samenwerking regelen.

Een taakomschrijving geven voor de interne auditor is niet gemakkelijk, aangezien zijn opdracht sterk kan verschillen van onderneming tot onderneming. De interne auditafdeling kan ertoe bijdragen dat de onderneming haar doelstellingen bereikt. Ze kan nagaan of de beleidsbeslissingen van managers in overeenstemming zijn met de basisdoelstellingen van de ondernemingen en of activiteiten volgens plan verlopen. Ze kan de efficiëntie en effectiviteit van interne controle onderzoeken, en de betrouwbaarheid en integriteit van informatie mee garanderen. De bewaring van activa en de uitvoering